

XALQARO INVESTITSIYA HUQUQIDA YASHIL TEXNOLOGIYALAR VA QAYTA TIKLANADIGAN ENERGIYA LOYIHALARI

Nabijonov Jasurbek Jo'raqo'zi o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti talabasi

@nabijonov336gmail.com

+998933790359 , +998912038981

Annotatsiya: ushbu maqolada , xalqaro investitsiya huquqi tushunchasi va hozirgi kunda rivojlanishtenditsiyalari, investitsiya manbalari va asosiysi hozirgi kunda yashil texnologiyalar va qayta tiklanadigan energiya loyihalari qanchalik muhimligi va u Yer sayyorasi ekologiyasi uchun ular qanchalik muhim ahamiyat kasb etishi haqida so'z boradi.

Abstract: this article discusses the concept of international investment law and its current development trends, investment sources, and most importantly, how important green technologies and renewable energy projects are today and how important they are for the ecology of the planet Earth.

Аннотация: в данной статье рассматривается понятие международного инвестиционного права и современные тенденции его развития, источники инвестиций, а главное, насколько важны сегодня зеленые технологии и проекты возобновляемой энергетики и насколько они важны для экологии планеты Земля.

Kalit so'zlar: investitsiya, yashil texnologiyalar, renewable energy, qayta tiklanadigan energiya loyihalari, ekologiya, xalqaro munosabatlar, xalqaro ekologik sistema.

KIRISH

Xalqaro investitsiya haqida so'z borar ekan , Xalqaro investitsiya huquqi manbalarini tahlil qilishdan oldin xalqaro investitsiya huquqi tushunchasi o'zi nima ekanligini bilib olsak, maqsadga muvofiq bo'lar edi. Xalqaro investitsiya huquqi bu xorijiy investorlarni jalb qilish, investitsiya faoliyatini rivojlantirish, himoya qilish va tartibga solishdan iborat huquq sohasi hisoblanadi. Investitsiya faoliyati bilan investor shug'ullanadi. Investor esa tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanadigan jismoniy va yuridik shaxs bo'lishi mumkin. Xalqaro investitsiya huquqi xorijiy investorlar bilan bog'liq soha bo'lganligi uchun ham investorlar O'zbekiston yoki xorijiy mamlakatlarning jismoniy va yuridik shaxslari bo'lishi mumkin. Ushbu soha subyekti bo'lgan investorlar o'rtasidagi munosabatlar investitsiya shartnomalari asosiga quriladi. Investitsiya shartnomasi investorlar o'rtasida tuziladigan, taraflarning huquqlari, majburiyatlari va javobgarliklarini belgilaydigan yozma bitim hisoblanadi. Xalqaro investitsiya faoliyatini tartibga soluvchi

deklaratsiyalar, konvensiyalar, ikki tomonlama, mintaqaviy va ko'p tomonlama shartnomalar xalqaro investitsiya huquqining manbalari hisoblanadi.

Investitsiya huquqi bo'yicha O'zbekistonda bir qancha qonunlar ishlab chiqilgan bo'lib, masalan, O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 25.12.2019 yildagi O'RQ-598-sonli qonunida shunday normalar mavjud:

investitsiya loyihasi — iqtisodiy, ijtimoiy va boshqa foyda olish uchun investitsiyalarni amalga oshirishga yoxud jalb etishga qaratilgan, o'zaro bog'liq bo'lgan tadbirlar majmui;

investitsiya majburiyati — belgilangan maqsadlarga erishish uchun investor tomonidan qabul qilinadigan majburiyat;

investitsiya siyosati — O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida va uning alohida tarmoqlarida investitsiyalarning zarur darajasini va tuzilmasini ta'minlashga, investitsiya faoliyati subyektlarining investitsiya manbalarini topishga va ulardan foydalanishning ustuvor tarmoqlarini aniqlashga yo'naltirilgan investitsiyaviy faolligini oshirishga doir o'zaro bog'liq tadbirlar majmui;

investitsiya faoliyati — investitsiya faoliyati subyektlarining investitsiyalarni amalga oshirish bilan bog'liq harakatlari majmui;

investitsiya faoliyatining ishtirokchisi — investitsiyalarning amalga oshirilishini buyurtmalarni bajaruvchi sifatida yoki investorning topshirig'i asosida ta'minlaydigan investitsiya faoliyati subyekti;

investitsiya shartnomasi — investitsiya faoliyati subyektlari o'rtasida tuziladigan, investitsiya shartnomasi taraflarining huquqlari, majburiyatlari va javobgarligini belgilaydigan yozma bitim;

investitsiyalar — investor tomonidan foyda olish maqsadida ijtimoiy soha, tadbirkorlik, ilmiy va boshqa faoliyat turlari obyektlariga tavakkalchiliklar asosida kiritiladigan moddiy va nomoddiy boyliklar hamda ularga bo'lgan huquqlar, shu jumladan intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquqlar, shuningdek reinvestitsiyalar bo'lib, ular quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin:

mablag'larni, shu jumladan pul mablag'larini (shu jumladan chet el valyutasini), maqsadli bank omonatlarini, paylarni, ulushlarni, aksiyalarni, obligatsiyalarni, veksellar va boshqa qimmatli qog'ozlarni;

ko'char va ko'chmas mol-mulkni (binolar, inshootlar, uskunalar, mashinalar va boshqa moddiy qimmatliklarni);

intellektual mulkka doir mulkiy huquqlarni, shu jumladan u yoki bu ishlab chiqarish turini tashkil etish uchun zarur bo'lgan, texnik hujjatlar, ko'nikmalar va ishlab chiqarish tajribasi tarzida rasmiylashtirilgan, patentlangan yoki patentlanmagan (nou-xau) texnik, texnologik, tijoratga oid va boshqa bilimlarni, shuningdek O'zbekiston Respublikasining qonunchiligida taqiqlanmagan boshqa qimmatliklarni;

investor — foyda olish maqsadida investitsiya faoliyati obyektlariga o‘zining mablag‘larini va (yoki) qarz mablag‘larini yoxud jalb qilingan boshqa investitsiya resurslarini investitsiya qilishni amalga oshiruvchi investitsiya faoliyati subyekti;

mahalliy investorlar — investitsiya faoliyatini amalga oshiruvchi O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari, O‘zbekiston Respublikasi rezidenti maqomiga ega bo‘lgan chet ellik fuqarolar va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar, shu jumladan yakka tartibdagi tadbirkorlar, shuningdek O‘zbekiston Respublikasining yuridik shaxslari;

reinvestitsiyalar — investitsiyalardan olingan, tadbirkorlik faoliyati va boshqa faoliyat turlari obyektlariga kiritiladigan har qanday daromad, shu jumladan foyda, foizlar, dividendlar, royalti, litsenziya va vositachilik haqlari, texnik yordam, texnik xizmatlar uchun to‘lovlar va haqlarning boshqa turlari;

to‘g‘ridan-to‘g‘ri chet el investitsiyalari — chet ellik investorning hukumat kafolatlarisiz, tavakkalchilik sharoitlarida o‘z mablag‘lari yoki qarz mablag‘lari hisobidan investitsiyalari;

chet el investitsiyalari — chet ellik investor tomonidan ijtimoiy soha, tadbirkorlik, ilmiy va boshqa faoliyat turlari obyektlariga kiritiladigan moddiy va nomoddiy boyliklar hamda ularga bo‘lgan huquqlar, shu jumladan intellektual mulk obyektlariga bo‘lgan huquqlar, shuningdek reinvestitsiyalar;

chet ellik investorlar — chet davlatlar, chet davlatlarning ma‘muriy yoki hududiy organlari, davlatlar o‘rtasidagi bitimlarga yoki boshqa shartnomalarga muvofiq tuzilgan yoki xalqaro ommaviy huquq subyekti bo‘lgan xalqaro tashkilotlar, chet davlatlarning qonunchilik hujjatlariga muvofiq tashkil etilgan va faoliyat ko‘rsatadigan yuridik shaxslar, har qanday boshqa shirkatlar, tashkilotlar yoki uyushmalar, chet davlat fuqarolari va O‘zbekiston Respublikasidan tashqarida doimiy yashaydigan fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar;

O‘zbekiston Respublikasi hududidagi chet el investitsiyalari ishtirokidagi korxonalar — aksiyalarining (ulushlarining, paylarining) yoki ustav fondining (ustav kapitalining) kamida o‘n besh foizini chet el investitsiyalari tashkil etadigan korxonalar.

Bundan tashqari , investitsiya huquqi aynan yashil texnologiyalarni o‘rni haqida to‘xtatalib o‘tish maqsadga muvofiq .

Qayta tiklanadigan energiya vaqt o‘tishi bilan tabiiy ravishda to‘ldiriladigan qayta tiklanadigan manbalardan to‘plangan energiyadir. U quyosh nuri, shamol, suv harakati va geotermal issiqlik kabi manbalarni o‘z ichiga oladi^[2]. Ko‘pgina qayta tiklanadigan energiya manbalari barqaror bo‘lsa-da, ba‘zilari barqaror emas. Misol uchun, ba‘zi biomassa energiya manbalari hozirgi ekspluatatsiya jarayonida barqarorlik kasb etmaydi deb hisoblanadi^{[3][4]}. Qayta tiklanadigan energiya ko‘pincha elektr tarmog‘i, havo va suvni isitish va sovutish hamda mustaqil ravishda ishlaydigan energiya tizimlariga elektr energiyasini ishlab chiqarish uchun energiya yaratib beradi.

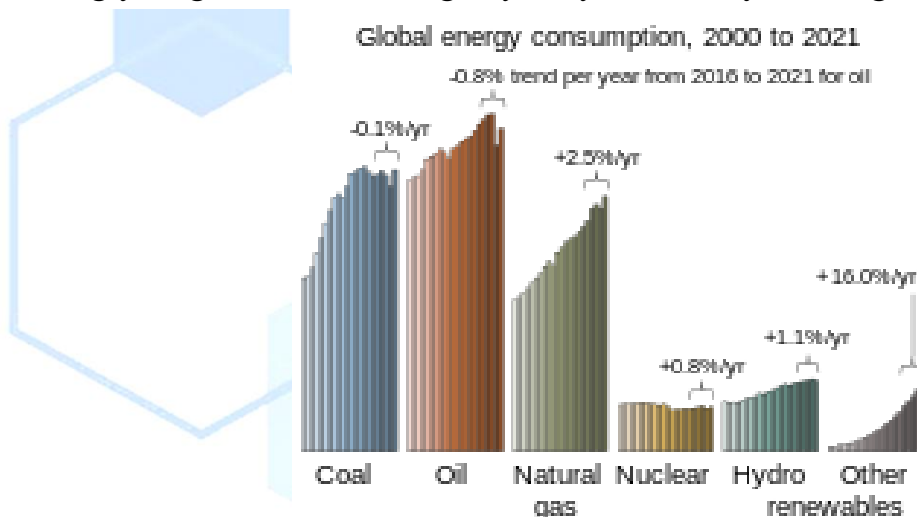
2011-yildan 2021-yilgacha qayta tiklanadigan energiya global elektr ta'minoti tizimida 20 % dan 28 % gacha o'sdi. Qazilma energiya 68 % dan 62 % gacha, yadroviy energiya esa 12 % dan 10 % gacha qisqardi. Hidroenergetikaning ulushi 16 % dan 15 % gacha kamaydi, quyosh va shamol energiyasi esa 2 % dan 10 % gacha oshdi. Biomassa va geotermal energiya 2 % dan 3 % gacha o'sdi. 135 ta davlatda 3146 gigawattlar o'rnatilgan bo'lsa, 156 ta davlat qayta tiklanadigan energiya sohasini tartibga soluvchi qonunlarni ishlab chiqqan^{[5][6]}.

Dunyo miqyosida qayta tiklanadigan energiya sanoati bilan bog'liq 10 milliondan ortiq ish o'rni mavjud. Ular orasida quyosh fotovoltaiklari qayta tiklanadigan energiya manbalarining eng yirik ish beruvchi tizimi hisoblanadi^[7]. Bugungi kunda qayta tiklanadigan energiya tizimlarida energiya ishlab chiqarish jarayoni anchagina tez va samarali ravishda amalga oshirilmoqda. Shu boisdan energiya narxi arzonlashmoqda va ularning umumiy energiya iste'molidagi ulushi ortib bormoqda^[8]. Butun dunyo bo'ylab yangi o'rnatilgan elektr quvvatlarining katta qismi qayta tiklanadigan manbalar hisoblanadi^[9]. Ko'pgina mamlakatlarda fotovoltaik quyosh energiyasi yoki shamoldan olinadigan energiya eng arzon elektr energiya manbaiga aylanib ulgurdi^[10].

Dunyo bo'ylab ko'pgina davlatlar qayta tiklanadigan energiya manbalariga ega. Qayta tiklanadigan energiya ularning umumiy energiya ta'minotining 20 % dan ortig'ini tashkil qiladi. Ba'zilar esa qayta tiklanadigan energiya manbalaridan elektr energiyasining yarmidan ko'prog'ini ishlab chiqaradi^[11]. Bir necha mamlakatlar qayta tiklanadigan energiyadan foydalangan holda deyarli barcha elektr energiya resurslarini ishlab chiqarishmoqda^[12]. Qayta tiklanadigan energiya milliy bozorlari 2020-yillarda va undan keyin ham kuchli o'sishda davom etishi kutilmoqda^[13]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, 100 % qayta tiklanadigan energiyaga global o'tish barcha sohalarda — energiya, issiqlik, transport- amalga oshirilishi mumkin va bu iqtisodiy jihatdan anchagina foydali hisoblanadi^{[14][15][16]}. Qayta tiklanadigan energiya va energiya samaradorligini oshirish texnologiyalarini joriy etish sezilarli darajada energiya xavfsizligi, iqlim o'zgarishi va iqtisodiyot sohaslarida foyda keltiradi^[17]. Biroq qayta tiklanadigan manbalarga qazilma yoqilg'i subsidiyalari to'sqinlik qilishi davom etmoqda^[18]. Xalqaro jamoatchilik fikrini o'rganish mobaynida quyosh energiyasi va shamol energiyasi kabi qayta tiklanadigan manbalar aholi ehtiyojlarini qondirish uchun yetarli ekanligi isbotlangan^{[19][20]}. Shuning uchun Xalqaro Energetika agentligi 2021-yilda qayta tiklanadigan energiya manbalarini ko'paytirish uchun ko'proq harakat qilish kerakligini va 2030-yilgacha bu manbalarni ishlab chiqarishni yiliga taxminan 12 % ga oshirishni ta'kidladi^[21].

Qayta tiklanadigan energiya texnologiyalari loyihalari odatda keng ko'lamli bo'ladi, lekin ular qishloqlar, chekka hududlar va energiya inson taraqqiyotida ko'pincha hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ham mos keladi^[22]. Qayta tiklanadigan energiya texnologiyalarining aksariyati elektr

energiyasi bilan ta'minlanganligi sababli, qayta tiklanadigan energiya ko'pincha elektrlashtirish atamasi bilan birga qo'llaniladi^{[23][24]}. 2021-yilda qayta tiklanadigan elektr energiyasi global o'sishining deyarli yarmi Xitoy hissasiga to'g'ri keldi^[25].

Ko'mir, neft va tabiiy gaz qayta tiklanadigan manbalar tez o'sishni boshlagan bir paytda ham asosiy global energiya manbalari bo'lib qolmoqda^[26].

PlanetSolar quyosh energiyasi bilan ishlaydigan dunyodagi eng katta qayiq va dunyoni aylanib chiqqan birinchi quyosh elektr transport vositasi (2012-yilda)

Qayta tiklanadigan energiya oqimlari quyosh nuri, shamol, suv toshqini, o'simliklarning o'sishi va geotermal issiqlik kabi tabiiy hodisalarni o'z ichiga oladi. Xalqaro Energiya agentligi qayta tiklanadigan energiyaga quyidagicha ta'rif bergan^[27]:

Qayta tiklanadigan energiya doimiy ravishda sodir bo'ladigan tabiiy jarayonlardan olinadi. Turli xil shakllarda u to'g'ridan-to'g'ri quyoshdan yoki yerning chuqurligida hosil bo'lgan issiqlikdan kelib chiqadi. Qayta tiklanadigan energiyaga quyosh, shamol, okean, gidroenergetika, biomassa, geotermal resurslar va qayta tiklanadigan manbalardan olinadigan bioyoqilg'i va vodoroddan ishlab chiqariladigan elektr va issiqlik energiyalari kiradi.

Shu o'rinda , yashil texnologiyalar va qayta tiklanadigan energiya loyihalriga misollar keltirsak .

1. Karmanada 100 MVt quvvatli quyosh elektr stansiyasini qurish loyihasi

Xalqaro moliya korporatsiyasining texnik ko'magida, davlat-xususiy sherikligi asosida «**Navoiy viloyatining Karmana tumanida quvvati 100 MVt bo'lgan quyosh elektr stansiyasini qurish**» bo'yicha e'lon qilingan xalqaro tenderda Birlashgan Arab Amirliklarining «Masdar Energy» kompaniyasi g'olib deb topilgan.

2019-yil 8-noyabr kuni «O'zbekiston MET» AJ va «Masdar Energy» kompaniyasi o'rtasida «Elektr energiyasini sotib olish» hamda Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi bilan «Investitsiyaviy kelishuvlar» imzolandi. Buning asnosida «Nur Navoi solar» MChJ loyiha kompaniyasi tashkil qilindi. 2019-yilning dekabr oyida «Masdar Energy» kompaniyasi va «O'zbekiston milliy elektr tarmoqlari» AJ tomonidan tanlov asosida «AF Aries» (Ispaniya) kompaniyasi «Mustaqil muhandis» sifatida tanlandi.

Loyihaning umumiy qiymati **100 mln. AQSh** dollariga baholangan va investor tomonidan 100% to'g'ridan-to'g'ri moliyalashtirilishi belgilangan.

2020-yil 14-aprel kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «**Navoiy viloyatida quvvati 100 mvt bo'lgan fotoelektrik stansiyani qurish**» investitsiya loyihasini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-4677-son qarori imzolandi.

Bugungi kunda, qurilish maydonchasida topografik, geologik va gidrologik tadqiqotlar, texnik shartlarga asosan «Juru Energy» kompaniyasi tomonidan quvvatni uzatish sxemasini tayyorlangan. «O'zbekiston milliy elektr tarmoqlari» AJ tomonidan sxemadagi kamchiliklar qayta ko'rib chiqilishi uchun «Juru Energy» kompaniyasiga yuborilgan.

Ushbu loyiha bo'yicha tarmoq jadvaliga asosan investor («Masdar» BAA) tomonidan moliyaviy manbalarni aniqlash ishlari iyun oyida yakunlanishi rejalashtirilgan edi. «Covid-19» pandemiyasi tufayli rejalashtirilgan ishlar muddati biroz ortga surildi, ammo rejaga muvofiq tartibda amalga oshirilmoqda. Misol uchun, moliyaviy ajratmalar hamda ajratilgan yer maydonida infrastrukturani rivojlantirish (*yer maydonini tekislash, yo'l qurish, poydevor tayyorlash va boshqalar*) joriy yilning so'nggi oyidan boshlanishi kutilmoqda. Eslatib o'tamiz, mazkur fotoelektr stansiyasi **2021-yilning to'rtinchi choragida** foydalanishga topshirilishi nazarda tutilgan.

Mazkur loyiha, albatta, Navoiy viloyati aholisining elektr ta'minoti yaxshilashga xizmat qilib, yirik sanoat korxonalari, o'rta va kichik biznes vakillarining ishlab chiqarish hajmini oshirishiga o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi.

2. Zarafshonda quvvati 500 MVtdan kam bo‘lmagan shamol elektr stansiyalarini qurish loyihasi

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 2 apreldagi «O‘zbekiston Respublikasi va Birlashgan Arab Amirliklari o‘rtasida ikki tomonlama hamkorlikni yanada mustahkamlash va kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-4256-sonli qarorida belgilangan topshiriqlar asosida Navoiy viloyatining Tomdi tumanida (Zarafshon shahri hududi) «Quvvati 500 MVtdan kam bo‘lmagan shamol elektr stansiyasi qurish» loyihasi rejalashtirilgan.

2020-yil 8-iyunda Birlashgan Arab Amirliklarining «Masdar Energy» kompaniyasi «O‘zbekiston MET» AJ bilan «Elektr energiyasini sotib olish» hamda Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi bilan «Investitsiyaviy kelishuvlar» imzolandi.

Loyihaning umumiy qiymati **705 mln. AQSh** dollariga baholangan va investor tomonidan 100% to‘g‘ridan-to‘g‘ri moliyalashtiriladi. Loyiha doirasida «**Shamol Zarafshon Energy**» MChJ deb nomlangan loyiha kompaniyasi tashkil etildi.

Loyihalashtiruvchi tashkilot — «Sredazenergosetproekt» AJ bilan quvvatni uzatish sxemasi ishlab chiqildi. «Navoiy tog‘-kon metallurgiyasi» davlat kompaniyasi tomonidan quvvatni uzatish sxemasiga bir qator o‘zgartirishlar kiritish taklifi bildirildi. Hozirgi kunda «O‘zbekiston MET» AJ tomonidan **O‘zbekiston Respublikasi Bosh Vazirining 2020-yil 17-iyuldagi 06/1-65-sonli topshirig‘iga asosan** Navoiy viloyati hududidagi texnologik bo‘lmagan podstansiya va 220 kV kuchlanishli elektr uzatish havo tarmoqlarini xatlovdan o‘tkazib, o‘rnatilgan tartibda balansdan balansga qabul qilib olish ishlari amalga oshirilmoqda. Ajratilgan yer maydonida qo‘shimcha shamol o‘lchash asboblari o‘rnatish ishlari davom ettirilmoqda.

Loyiha quvvati 200 MVtdan 500 MVtga oshganligi sababli pudratchi tashkilotlar bilan shartnomalar imzolash uchun tegishli hujjatlashtirish ishlari olib borilmoqda. Eslatib o‘tamiz, mazkur loyiha **2024-yilning to‘rtinchi choragida** foydalanishga topshirilishi rejalashtirilgan.

Shu o‘rinda bir narsani alohida ta’kidlash lozimki, ushbu loyiha O‘zbekiston energetika tizimida «yashil energiya» salmog‘ini birmuncha oshirishga xizmat qiladigan yirik loyiha bo‘lib, Navoiy viloyati va uning hududlaridan tashqari qo‘shni viloyatlarda istiqomat qiluvchi aholi, ijtimoiy soha obyektlari hamda kichik, o‘rta va yirik ishlab chiqaruvchilarni elektr ta’minoti darajasi yuksalishiga xizmat qiladi.

Xalqaro investitsiyalarda yashil energiya va qayta tiklaandigan loyihalar aynan shuning uchun ham kerakki, tobora deqratsiyalashib borayotgan Markaziy osiyo mintaqasida, uning yashil kelajagi uchun yashil energiya eng maqbul yechimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Investitsiya huquqi darslik (Oqyulov , Imomov , Ro'zinazarov , Samarxojayev , Rustambekov , Mehmonov , Musayev , Saydahmedov , Tojiboyev , Ibragimova , Jumagulov) Toshkent-2019
2. Shukurova Ozoda Odil qizi TDYU talabasi maqolasi
3. Xalqaro investitsiya huquqiga kirish darslik Devid Kollins , (Narziyev Otabek , yuridik fanlari doktori , tarjimasi va tahriri ostida)
4. <https://www.gazeta.uz/oz/2021/02/26/investments/>
6. Rahmonqulova Nilufar , yurdik fanlari doktori , DSc , UWAD . maqola va monografiyasi .
8. <https://m.kun.uz/uz/news/2019/10/25/investorlar> (3-moddaning o'n birinchi xatboshisi O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 21-apreldagi O'RQ-683-sonli Qonuni tahririda — Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son) (3-moddaning o'n yettinchi xatboshisi O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 21-apreldagi O'RQ-683-sonli Qonuni tahririda — Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son) „Renewable Energy Market Update 2021 / Renewable electricity / Renewables deployment geared up in 2020, establishing a "new normal" for capacity additions in 2021 and 2022“. IEA.org. International Energy Agency (2021-yil may). 2021-yil 11-mayda asl nusxadan arxivlangan. ↑ Ellabban, Omar; Abu-Rub, Haitham; Blaabjerg, Frede (2014). „Renewable energy resources: Current status, future prospects and their enabling technology“. Renewable and Sustainable Energy Reviews. 39-jild. 748–764 [749]-bet. doi:10.1016/j.rser.2014.07.113. ↑ Timperly. „Biomass subsidies 'not fit for purpose', says Chatham House“. Carbon Brief Ltd © 2020 - Company No. 07222041 (23-fevral 2017-yil). 6-noyabr 2020-yilda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 31-oktabr 2020-yil.
9. ↑ Harvey. „Congress Says Biomass Is Carbon Neutral but Scientists Disagree - Using wood as fuel source could actually increase CO2 emissions“. Scientific American (23-mart 2018-yil). 1-noyabr 2020-yilda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 31-oktabr 2020-yil.
10. ↑ REN21. „Renewables 2022 - Global Status Report“. № renewable energies. 44-bet. Qaraldi: 5 September 2022.
11. ↑ REN21 Renewables Global Status Report 2021.
12. ↑ „Renewable Energy and Jobs – Annual Review 2020“. irena.org. 6-dekabr 2020-yilda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2-dekabr 2020-yil. <http://uzbekistonmet.uz/oz/lists/view/376>
13. <http://uzbekistonmet.uz/oz/lists/view/376>
14. O'zbekiston Milliy elektr tarmoqlari aksiyadorlik jmaiati sayti <http://uza.uz/oz/«O'zbekiston MET» AJ Axborot xizmati Telegram kanaliga a'zo bo'lish uchun> t.me/uzmetaxborotxizmati